

SLAVNOSTNÍ ZAHÁJENÍ AKADEMICKÉHO ROKU 2010/2011 VYSOKÝCH ŠKOL ČESKÉ REPUBLIKY

Projev předsedy České konference rektorů

Vážený pane předsedo vlády, páni ministři, pane rektore, milé kolegyně, milí kolegové, dámy a pánové,

jsem potěšen, že Vás mohu jménem České konference rektorů pozdravit při příležitosti slavnostního zahájení akademického roku na českých vysokých školách.

Přes slavnostní charakter dnešní akce by nebylo správné, kdybychom zcela odhlédli od času a místa dnešního shromáždění. Setkáváme se na přelomu léta a podzimu a to je každoročně situace, kdy se vysoké školy snaží za velmi nedůstojných podmínek – prostřednictvím jednání vedení ČKR s vládou – dosáhnout alespoň nějaké rozpočtové jistoty, aby mohly financovat činnosti, které již realizují. Je to stále stejné, protože v České republice nemáme jinde obvyklý systém dlouhodobého financování vysokých škol. Letos je nicméně, jak všichni víte, situace dramatičtější než jindy, protože navrhované rozpočtové škrty už bezprostředně ohrožují fungování vysokých škol, mají plošný dopad a vedly by ke snížení kvality celého systému terciárního vzdělávání. Nemůžeme však odhlédnout ani od místa, kde se setkáváme. Aféra Právnické fakulty Západočeské univerzity na dlouho poškodila pověst této vysoké školy a oslabila důvěru veřejnosti ve vysoké školy jako celek. S jejími následky se budeme všichni ještě nějakou dobu vyrovnávat.

Místo a čas dnešního slavnostního shromáždění by nás tedy měly vést k uvažování o odpovědnosti: na jedné straně o odpovědnosti státu za rozvoj vzdělanosti a vědy a na straně druhé o odpovědnosti vysokých škol vůči společnosti. Ale nebojte se, nemám v úmyslu zde rozebírat obtíže českého vysokého školství. Rád bych spíše naše problémy zasadil do obecnějšího rámce a připomenul některé základní prvky debaty o vysokých školách, která se nyní vede v zahraničí a již kupodivu u nás při vytváření nejroztodivnějších reformních nápadů věnujeme jen malou pozornost.

Nedávno jsem ve Frankfurter Allgemeine Zeitung četl článek, který se zabýval situací na německých vysokých školách a jejich perspektivou: mluvilo se tam o přeplněných posluchárnách (v Německu se pro to používá slogan *Masse statt Klasse*), a současně o boji o studenty vzhledem ke slabším populačním ročníkům, o tom, jak jsou univerzity chronicky

podfinancovány a jak horečně hledají jiné zdroje finančních prostředků, o složitém budování mostů mezi vysokými školami a hospodářskými subjekty a také o tom, jak univerzity musejí rozvíjet inovativní myšlení, vzhledem k výzvám, které je čekají. Mnohé z toho známe i od nás. Článek, jenž byl příznačně nazván *Was nun, Herr Humboldt?* (Co teď, pane Humbolde?), končil poukazem na to, že univerzity se nemají nově učit jen spolupráci mezi vědou a hospodářskou sférou, ale že se především budou muset znovu učit spolupracovat se svými studenty, protože to je stále jejich hlavním úkolem.

Odkaz na Wilhelma von Humboldta v názvu článku nebyl náhodný. Německý učenec a státník formuloval a částečně uskutečnil moderní ideu univerzity, podle níž se rozvíjely vysoké školy v minulých dvou stoletích. Ještě před deseti lety se nicméně věřilo, že humboldtovské pojetí univerzity bylo na konci 20. století definitivně překonáno. Symbolem tohoto přesvědčení bylo funkcionalistické pojetí úlohy vysokých škol, formulování jejich povinnosti zodpovídat se z každé činnosti a přispívat k performativitě společenského systému – jak to asi nejvýstižněji vyjádřil filozof Jean Francois Lyotard v sedmdesátých letech minulého století. Dnes se však přední myslitelé i praktici zabývající se problematikou vysokého školství znovu k humboldtovým myšlenkám vracejí, nejen jako k obecně platným, ale i jako k návodu, jak si poradit se současnými úkoly terciárního vzdělávání.

Připomeňme si, že jednou ze základních humboldtových tezí je „*Einheit von Forschung und Lehre*“, jednota výzkumu a výuky, jež zahrnuje několik aspektů. Humboldt byl přesvědčen, že univerzita musí neustále propojovat výuku s výzkumem, a že jsou to hlavně vysoké školy, které posunují vědecké poznání kupředu. Proto se stavěl proti vyčleňování vědy do jiných institucí (např. pruské akademie věd) a důsledně trval na tom, že univerzita nemá jen učit, ale má přímo zapojovat studenty do výzkumné práce. Učitelé tu podle Humboldta nejsou jen pro studenty, ale obě skupiny, tedy učitelé i studenti, jsou na univerzitě kvůli poznání a vědě. Velmi současně zní také jeho požadavek, že je povinností vysokoškolského učitele, pokud k němu dobří studenti nepřijdou sami, je vyhledávat. Neméně důležité zásady formuloval Humboldt i pokud jde o vztah univerzit a státu. Zdůrazňoval autonomii vysokých škol a tvrdil, že stát nemá univerzity řídit ani po univerzitách chtít nic bezprostředního, ale má jim vytvořit podmínky pro samostatné rozhodování o svých aktivitách. Zastával názor, že díky této svobodě budou univerzity i prakticky užitečnější. Humboldt byl také přesvědčen o nutnosti takového finančního zabezpečení univerzit, které by bylo dlouhodobé a nebylo závislé na momentální politické situaci. Humboldt však nehlásal

jen dalekosáhlou autonomií a povinností státu vysoké školy zabezpečit, ale prosazoval i určitou kontrolní roli státu, např. v otázce jmenování profesorů apod.

S odkazem na Humboldta se dnes znovu rozšiřuje přesvědčení, že kvalita země jako centra výzkumu a inovací nezávisí primárně na struktuře výzkumných institucí či na vazbách mezi vysokými školami a průmyslem, ale na tom, jaké je pro budoucí výzkumníky vytvořeno studijní prostředí. Tento názor nezpochybňuje význam profesního bakalářského vzdělávání, ale říká, že univerzity se musejí i nadále, možná intenzivněji než dříve, vedle masového vzdělávání soustředit na výchovu elity, na přípravu vědců, a že úspěch státu závisí na tom, jaké k tomu mají univerzity podmínky. Gerhard Casper nedávno řekl: „Univerzity jsou drahé, ale pokud se někdo rozhodne, že právě v této oblasti uspoří na investicích, činí tím implicitně rozhodnutí nevytvořit v dané zemi kvalitní vědu.“ Připomínám, že Casper není žádný „ruku natahující“ nepraktický akademik, ale dlouholetý úspěšný prezident Stanfordovy univerzity, tedy nejlepší soukromé vysoké školy na světě. A Casper taky, s odkazem na Humboldta, napsal, že v Evropě jen velmi povrchně a špatně rozumíme americké diskusi o transferu technologií. Ve Spojených státech, zdůrazňuje Casper, v podstatě nikdo nepochybuje o tom, že nejdůležitější transfer znalostí a technologií realizují univerzity tím, že „vychovávají špičkové studenty, kteří později zaujímají vedoucí role v průmyslu, hospodářství a veřejné službě“.

Z této mezinárodní debaty vyplývá, že vysoké školy jsou stále více považovány za klíčovou instituci pro rozvoj národní prosperity. Vzdůstá přesvědčení, že nejlepší model je ten, kdy vysoké školy mají vysokou míru autonomie, při níž si stát ponechává určité kontrolní nástroje, ale neurčuje konkrétní cíle rozvoje škol. Veřejné univerzity mají být dlouhodobě stabilně finančně zabezpečeny pro svoje základní poslání a stát má vytvořit takové podmínky, aby všechny vysoké školy mohly v soutěži získávat další prostředky jak z veřejných, tak soukromých zdrojů. Vysoké školy mají plnit širokou vzdělávací funkci, včetně profesního vzdělávání a umožnění masového přístupu k vysokoškolskému vzdělávání, ale současně musejí zůstat místem výchovy elity, alespoň ty vysoké školy, které jsou univerzitami. Mají být klíčovou institucí výzkumu a mají pro to mít strukturální podmínky. Vysoké školy sice mohou plnit tzv. „třetí“ a jiné role, ale nesmějí oslabit svůj základní, jakoby „nepraktický“ obecný účel a jejich význam nemá být poměřován krátkodobými politickými a ekonomickými zájmy. Důležité je, že vysoké školy nemají být cílem bezprostředních státních zásahů, ale na druhé straně mají být vystaveny soutěži: o studenty, o projekty, o vědce, o finance. Tedy shrnuto: široká autonomie, rozumná diverzifikace a soutěžní prostředí, to jsou hesla, podle

kterých se dnes utváří kvalitní systémy terciárního vzdělávání. Myslím, že mnohé z toho bychom měli zohlednit i při našich úvahách.

Před několika týdny při své návštěvě Velké Británie prohlásil papež Benedikt XVI., který se mimochodem loni setkal i s českou akademickou obcí, za blahoslaveného kardinála Johna H. Newmana, anglikánského a posléze katolického teologa a filozofa, který mimo jiné působil na oxfordské univerzitě a také jako rektor irské katolické univerzity v Dublinu. Newman je v debatách o vysokých školách v posledních letech často připomínán díky svému spisu *Idea univerzity (The Idea of a University)* z roku 1852. Newman už na prahu průmyslového věku tvrdil, že hodnota univerzity nespočívá v jejím sociálním a ekonomickém užitku. Vědění, znalosti totiž nejsou nástrojem k dosažení „něčeho“, říkal Newman, je to „účel sám o sobě“. Vzdělání je příprava k vědění a důležitou úlohou univerzity je vštípit studentům ideál vzdělanosti. Univerzita musí ukázat studentům, že vědomosti nejsou něčím, co leží někde mimo ně. *Knowledge is a habit*, vědění je zvyk, obyčej a je to osobní majetek. A kultivovat tento zvyk, zvyk vzdělávat se a vidět ve znalostech hodnotu, je prvořadou úlohou univerzity.

Tak nám všem do nového akademického roku přeji, abychom na to nezapomněli a věnovali se především svým studentům, kterým máme předávat poznání, s nimiž společně máme pěstovat vědu, a kteří jsou také nositeli budoucího vědění a tedy i bohatství naší společnosti.

Plzeň, 4.10.2010

Petr Fiala
předseda České konference rektorů